

ETNOMUSIQANING XALQ IJODIYOTIDAGI O‘RNI VA AHAMIYATI

Xakimov O.B.

Termiz davlat universiteti “Musiqqa ta’limi” kafedrasida o‘qituvchisi

Tayanch so‘zlar: etnomusiqashunoslik, etnomusiqqa, etnojazz, xalq ijodiyoti, folklor, xalq musiqasi, kuy va garmoniya, ritm, shakl va janrlar.

Ключевые слова: этномузыковедение, этномузыка, этножazz, народное творчество, фольклор, народная музыка, мелодия и гармония, ритм, формы и жанры

Keywords: ethnomusicology, ethnomusic, ethnojazz, folk art, folklore, folk music, melody and harmony, rhythm, form and genres.

Резюме:

Ushbu maqolada etnomusiqaning turli xalqlar, madaniyatlar va etnik guruhlar orasidagi aloqalari va ularning musiqa merosini o‘rganishga yo‘naltirilgan ilmiy soha ekanligi, "Etnomusiqqa" atamasi, an’anaviy va xalq musiqasi, uning shakllari, uslublari va rivojlanishi, etnomusiqaning asosiy tushunchalari, uning rivojlanish tarixi, janrlari va hozirgi zamon etnomusiqasining ahamiyati haqida so‘z yuritiladi.

Резюме:

В данной статье рассматривается этномузыковедение как научная область, направленная на изучение связей между различными народами, культурами и этническими группами, а также их музыкального наследия. Обсуждаются термин «этномузыка», традиционная и народная музыка, ее формы, стили и развитие, основные понятия этномузыковедения, история его развития, жанры и значение современной этномузыки.

Summary:

In this article, ethnomusicology is a scientific field focused on the study of relations between different peoples, cultures and ethnic groups and their musical heritage, the term "ethnomusic", traditional and folk music, its forms, styles and development, the main concepts of ethnomusicology, its the history of development, genres and importance of contemporary ethnomusic are discussed.

Kirish. Etnomusiqashunoslik – bu xalq musiqasini, uning tarixi, shakllari, funksiyalari va jamiyatdagi o‘rnini o‘rganadigan fan sohasidir. Xalq ijodiyoti esa, milliy an’analar, urf-odatlar va ijtimoiy hayotning musiqiy ifodasidir. Etnomusiqashunoslikning xalq ijodiyotidagi o‘rni va ahamiyati quyidagi jihatlardan iborat:

1. Madaniy merosni saqlash: Etnomusiqashunoslik xalq musiqasining noyob namunalari o‘rganib, saqlash va tadqiq etish orqali milliy madaniyatni

Musiqaning butun dunyo bo‘ylab tarqalishi va o‘zaro aloqalarning kuchayishi bilan etnomusiqa, xalqlar va madaniyatlarning musiqa an‘analari o‘rtasidagi o‘xshashliklar va farqlarni aniqlashga qaratilgan ilmiy izlanishlar boshlanadi. Birinchi etnomusiqashunoslik tadqiqotlari 19-asrning oxirida, asosan, Yevropaning turli mintaqalarida olib borilgan. O‘z navbatida, bu tadqiqotlar musiqa xalq va an‘anaviy shakllariga oid ilmiy qarashlarning shakllanishiga xizmat qildi.

- Tahlil va natijalar. Etnomusiqa turli xalqlar va madaniyatlarda turli shakllarda mavjud bo‘lishi mumkin. Biroq, uning asosiy elementlari ko‘pincha umumiydir va quyidagicha tasniflanadi:

1. Kuy va garmoniya: Har bir xalqning o‘ziga xos kuy tizimi mavjud. Kuy – bu musiqa ritmik va tonalli tuzilmasi, garmoniya esa akkordlar va tovushlarning birlashmasidan tashkil topadi. Etnomusiqada garmonik tizimlar, odatda, oddiy yoki murakkab bo‘lishi mumkin.

2. Ritm: Ritm etnomusiqada muhim rol o‘ynaydi. Xalq musiqasida ritmik tuzilmalar o‘zgaruvchan va ba‘zan noan‘anaviy bo‘lishi mumkin. Har bir etnik guruhning o‘ziga xos ritmik an‘analari bor.

3. Musiqa cholg‘ulari: Etnomusiqa turli xalq musiqalarida turli xil musiqa cholg‘ularidan foydalanadi. Masalan, sharq musiqasida qobuz, dutor, rubob kabi torli cholg‘ular, G‘arb musiqasida esa skripka, gitara, pianino kabi cholg‘ular keng tarqalgan.

4. Shakllar va janrlar: Etnomusiqa shakllari ko‘pincha an‘anaviy va xalq janrlariga asoslanadi. Ushbu janrlar xalqlarning tarixiy, madaniy va diniy an‘analari bilan chambarchas bog‘liqdir. Misol uchun, turli xalq qo‘shiqlari, raqslar, marosimlar va ritual musiqalari etnomusiqaning turli shakllarini tashkil etadi.

Etnomusiqa xalqning madaniyati, tarixiy tajribalari, ijtimoiy hayoti bilan chambarchas bog‘liqdir. Har bir xalq o‘z musiqasini an‘anaviy tarzda yaratadi va bu musiqalar orqali o‘z madaniyati va tarixini ifodalaydi. Masalan, o‘zbek xalq musiqasida, asosan, “shashmaqom” va “maqom” tizimlari bilan ifodalangan musiqiy an‘analar mavjud. Bu musiqalar nafaqat eshitiladigan san‘at shakli, balki xalqning diniy, ijtimoiy va hayot tarzini aks ettiruvchi hodisadir.[4]

Bundan tashqari, etnomusiqa ijtimoiy hodisa sifatida ham o‘ziga xos o‘rin tutadi. Musiqa xalqlar uchun ijtimoiy va ruhiy jihatdan muhim bo‘lib, ko‘plab marosimlar, bayramlar, nikoh va boshqa ijtimoiy voqealar musiqasiz o‘tkazilmaydi. Shu sababli, etnomusiqa xalqning o‘ziga xos dunyoqarashini va hayotini ifodalovchi vosita sifatida xizmat qiladi.

Bugungi kunda etnomusiqa nafaqat xalq musiqasining an‘anaviy shakllari bilan cheklanmaydi. Globalizatsiya va texnologiyaning rivojlanishi bilan

etnomusiqqa yangi shakllarda namoyon bo‘lmoqda. Yangi texnologiyalar yordamida xalq musiqalari o‘zaro uyg‘unlashmoqda, turli xalqlarning musiqiy an’analari bir-biriga ta’sir ko‘rsatmoqda. Bu jarayon “dunyo musiqasi” (world music) deb nomlangan janrni yaratdi.

“Dunyo musiqasi” janri o‘zida etnik musiqaning elementlarini birlashtirgan, ammo global miqyosda mashhur bo‘lgan musiqalarni o‘z ichiga oladi. Bugungi kunda, etnomusiqqa zamonaviy musiqalar bilan uyg‘unlashib, yangi janrlarni yaratishda davom etmoqda. Xalq musiqasining zamonaviy shakllari musiqachilar tomonidan turli madaniyatlar o‘rtasidagi o‘zaro aloqalarni, birlashuvni va ko‘p madaniyatlikni aks ettirishga xizmat qiladi.[5]

Etnomusiqaning kelajagi davom etayotgan madaniy o‘zgarishlar bilan chambarchas bog‘liq. Globalizatsiya jarayonlari, texnologiyalar va madaniyatlararo aloqalar etnomusiqaning yangi shakllarini yaratishga imkon bermoqda. Shu bilan birga, an’anaviy musiqalarni saqlab qolish va avloddan-avlodga o‘tkazish masalasi ham dolzarb ahamiyatga ega. Etnomusiqqa nafaqat madaniy merosni saqlash, balki turli xalqlar o‘rtasidagi hamjihatlikni mustahkamlashda ham muhim rol o‘ynaydi.

Etnomusiqqa - bu nafaqat xalq musiqasining o‘rganilishi, balki uning madaniyat va jamiyatdagi o‘rni, tarixiy, ijtimoiy va diniy ahamiyatini anglatadi. Etnomusiqqa sohasining rivojlanishi musiqaning xalqlar va madaniyatlar o‘rtasidagi bog‘lanishini, o‘zaro ta’sir va uyg‘unlashuvni o‘rganishga imkon beradi. Hozirgi kunda etnomusiqqa nafaqat an’anaviy shakllarda, balki zamonaviy musiqaning bir qismi sifatida ham rivojlanmoqda. Shu sababli, etnomusiqqa nafaqat o‘ziga xos san’at shakli sifatida, balki global madaniyatlarning ajralmas qismiga aylangan muhim ilmiy va madaniy sohadir.

Etnojaz - bu musiqqa va adabiyotdagi janr bo‘lib, unda milliy va etnik elementlar, shuningdek, an’anaviy musiqiy uslublar zamonaviy jaz musiqasi bilan birlashtiriladi. Bu janrda turli xalqlarning an’anaviy musiqasi jazning ritmik va garmonik tuzilmalari bilan uyg‘unlashtiriladi. Etnojaz, ko‘pincha milliy musiqiy cholg‘ular va ohanglarni zamonaviy jazz-kompozitsiyalar bilan birlashtirish orqali yangicha va noyob tovushlarni yaratadi.

Shu o‘rinda o‘zbek san’atiga o‘ziga xos yo‘nalish olib kirgan ijodkor Ravshan Namozov ijodi haqida qisqacha to‘xtalib o‘tamiz.

Ravshan Namozov - o‘zbek folklor va estrada janrlarini birlashtirib, o‘zgacha milliy yo‘nalishni yaratilishiga qo‘shgan hissasi bilan tanilgan. Ravshan Namozov “etnojaz” (etnik jaz) kabi janrlar bilan shug‘ullanishi bilan ham e’tiborga molik. [7]

Ravshan Namozovning “Mana shundoq” qo‘shig‘i o‘zining samimiyligi va jozibadorligi bilan tanilgan. Ushbu qo‘shiqda san’atkor sevgi, qayg‘u

va hayotdagi murakkab vaziyatlar haqida o'z fikrlarini ifoda etadi. Uning ovozi, musiqa va so'zlar orasidagi uyg'unlik qo'shiqning tinglovchilar uchun ta'sirchan bo'lishini ta'minlaydi.

Qo'shiqning so'zlari oddiy va tushunarli bo'lishiga qaramay, undagi ma'nolarni har bir tinglovchi o'zicha qabul qiladi. "Mana shundoq" qo'shig'i ko'pincha ko'plab odamlar tomonidan sevilgan va yodga olinadigan qo'shiqlardan biri bo'lib, Ravshan Namozovning ijodi va uning xalq o'rtasida keng tarqalgan mashhurligini aks ettiradi.

Ravshan Namozov - o'zbek xalq musiqasining taniqli ijrochisi va bastakori. Uning folklor qo'shiqlari o'zbek xalqining turli urf-odatlarini, an'analarini, hayotini aks ettiradi. Namozovning qo'shiqlari ko'plab tinglovchilarni o'zining samimiyligi, xalqona ruhiyatiga yaqinligi bilan jalb qiladi.

Namozovning qo'shiqlari ayniqsa yurtimizning mahalliy folklor an'analarini saqlashga va ularni zamonaviy auditoriyaga yetkazishga xizmat qilgan. U hali ham o'zining ijodi va ijrolari bilan mashhur bo'lib kelmoqda.

Ravshan Namozov 1961-yil 10-iyul kuni Termiz shahrida san'atkor Abdurahmon Namozov oilasida dunyoga kelgan. Termiz musiqa bilim yurtini tamomlagan, u yerda o'z otasi Abdurahmon Namozov va Shokir Mahmudovdan saboq olgan. U 1985-yil Germaniyada o'tkazilgan "Yoshlar festivali" va 1990-yil Olmaotada o'tkazilgan "Osiyo ovozi" birinchi xalqaro festivalida gran-prini qo'lga kiritgan.

Ravshan Namozov o'z ijodini 1989-yilda tuzilgan "Qars" guruhida boshlagan. 1991-yildan yakkaxon chiqishlar qilgan. 1993-yil "O'zbekistonda xizmat ko'rsatgan artist" unvoniga sazovor bo'lgan.

Ravshan Namozov zamonaviy uslubda aytilgan surxon qo'shiqlari bilan tanilgan. Uning "Xayol", "Yor-yor yoron-ey", "Biyo-biyo", "Chipradalli", "Kovushim", "Mana shundoq" kabi qo'shiqlari xalq orasida ancha mashhurlikka erishgan, san'at shinavandalarning ko'nglidan joy olgan.

2022-yil 24-sentyabrda O'zbekistonda xizmat ko'rsatgan artist Ravshan Namozov bu yorug' olamni bevaqt etdi.

- Xulosa va takliflar. Ushbu maqolada etnomusiqashunoslikning xalq ijodiyotidagi o'rni va ahamiyati keng ko'lamda tahlil qilindi. Etnomusiqashunoslik, xalq musiqasining tarixi, shakllari va jamiyatdagi roli orqali madaniy merosni saqlash va rivojlantirishga xizmat qiladi. Etnomusiqashunoslik nafaqat an'anaviy musiqani o'rganadi, balki zamonaviy madaniyat va san'at bilan integratsiya jarayonlarini ham qo'llab-quvvatlaydi.

Ushbu maqola yuzasidan quyidagi takliflarni berish mumkin:

- Etnomusiqashunoslikni yanada rivojlantirish uchun ilmiy tadqiqotlar va anjumanlar tashkil etish muhimdir. Bu, mualliflar va tadqiqotchilarning o'zaro fikr almashishini va yangi g'oyalar bilan tanishishini ta'minlaydi.

- Xalq musiqasining an'anaviy shakllarini zamonaviy musiqaga integratsiya qilish uchun san'atkorlarga ko'mak berish va yangi ijodiy loyihalar ishlab chiqish zarur.

- O'quv dasturlarida etnomusiqashunoslik va xalq musiqasining ahamiyatini oshirish uchun maxsus kurslar va seminarlar o'tkazish taklif etiladi.

- Xalq musiqasining o'zaro ta'sirini kuchaytirish va madaniyatlararo aloqalarni rivojlantirish maqsadida xalqaro festivallar va tadbirlar tashkil etish zarur.

- Yosh avlodni xalq musiqasi va etnomusiqashunoslik bilan tanishtirish uchun ijodiy dasturlar va musiqiy tanlovlar o'tkazish muhimdir.

Bu takliflar etnomusiqashunoslik sohasini rivojlantirish va xalq ijodiyotining ahamiyatini oshirishga xizmat qiladi. Etnomusiqashunoslik nafaqat madaniy merosni saqlash, balki xalqlar o'rtasida hamjihatlikni mustahkamlashda muhim rol o'ynaydi.

Adabiyotlar:

1. Этномузыкология: история формирования научно-образовательных центров, методы и результаты ареальных исследований: Материалы международных научных конференций 2011-2012 годов [Электронный ресурс]:-Электрон. дан. -СПб: СПбГК (Санкт-Петербургская государственная консерватория имени Н. А. Римского-Корсакова), 2014. 601с. Режим доступа: http://e.lanbook.com/books/element.php?pl1_id=72782 ЭБС «Лань».

2. Лобкова Г. В., Иванова Т. Г. История фольклористики и этномузыкологии (конец XVIII-XIX век): Учебное пособие. Направление подготовки 53.03.06 Музыкальное искусство. Направленность (профиль) программы «Этно-музыкология». СПб.; Саратов: Амирит, 2020. 396 с.

3. Фольклорно-этнографическая практика: Учебно-методический комплекс по направлению подготовки 072901 «Музыковедение» [Электронный ресурс]:-Электрон. дан. -СПб.: СПбГК (Санкт-Петербургская государственная консерватория имени Н.А.Римского-Корсакова), 2013. 19 с. -Режим доступа:http://e.lanbook.com/books/element.php?pl1_id=72781

4. Фундаментальная электронная библиотека «Русская литература и фольклор». URL: <http://feb-web.ru/>

5. Фольклор и постфольклор: структуры, типология, семиотика. URL:

6. <http://www.ruthenia.ru/folklore/>

7. Академик. Словари и энциклопедии: Web: <http://www.dic.academic.ru>

8. <https://uz.wikipedia.org/>

9. D.A.Karimova Musiqiy pedagogik mahorat asoslari o'quv qullanma. T. 2008 y.

10. Fayziyev O.O'quvchilarda musiqiy nafas tarbiyasini shakllantirish. T. 1992 yi.

11. Sharipova G.M. Musiq va uni o'qitish metodikasi. T.Turon-Istiqbol 2006 y.

12. Maqomat.O.Matyoqubov. Musiq nashriyoti T. 2004 y.

13. . O.Ibrohimov O'zbek xalq musiq ijodi.T. 1997 y.